

ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАОСВІТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Дяченко М. Д., Дяченко І. М.

ВСТУП

Під впливом глобалізаційних процесів і суспільно-політичних трансформацій ХХІ ст., які кардинально змінили вектор вищої освіти, актуалізувалися нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців, що зумовило інтенсивний пошук інструментарію організації їхньої медіаосвіти. Каталізатором цього процесу виступає сучасна ситуація інформаційної війни в контексті повномасштабного ворожого вторгнення на територію України. Вдосконалення системи професійної підготовки є особливо актуальним завданням вищої освіти. В цьому контексті постає необхідність пошуку нових шляхів, змісту, науково-методичного забезпечення процесу медіаосвіти студентів в умовах глобалізаційного інформаційного суспільства. Соціально-економічні трансформації, що відбулися в Україні на зламі тисячоліть, зумовили переоцінку ціннісних орієнтирів, перегляд існуючих та пошук нових освітніх технологій, методів і форм, оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців.

Теоретико-методологічним засадам медіаосвіти загалом та формування медіаграмотності й медіакомпетентності особистості в контексті медіаосвіти, в тому числі майбутніх фахівців, присвячено наукові праці багатьох українських та зарубіжних учених, серед яких – О. Волошенюк, В. Іванов, Т. Іванова, А. Литвин, М. Навальна, Г. Онкович, Л. Петрик І. Сахневич та ін. Питанням медіаосвіти й формування медіакомпетентності майбутніх учителів свої наукові праці присвятили вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема: Р. Кьюбі, Ю. Казаков, М. Маклюен, Л. Найдьонова, А. Пługіна та ін.

В умовах модернізації освітньої системи України перед вищою школою стоїть завдання – зберегти позитивний досвід вітчизняної педагогіки та запозичити інноваційні досягнення зарубіжних країн у галузі освіти й доповнити, збагатити ними українську освітню систему. Це стосується й організації медіаосвіти в ЗВО, завданням якої є підготовка майбутніх фахівців до життя та ефективної професійної діяльності в інформаційному суспільстві, сформувати в них медіаграмотність, яка полягає у сприянні критичному мисленню в процесі споживання медіапродукції, в адекватному усвідомленні та

розумінні значення медіа у формуванні громадської думки й суспільної свідомості.

Медіаграмотність передбачає постійну перевірку, аналіз та критичну оцінку одержаної інформації, яку слід здобувати в різноманітних джерелах, навіть діаметрально протилежних за ідеологічною спрямованістю. Головне – вміти критично ставитися до отриманої інформації та сприймати її, аналізуючи й адекватно оцінюючи.

Медіаграмотність формується засобами медіатехнологій, які розширюють можливості освітнього процесу та сприяють збагаченню знань, розширенню системи ціннісних орієнтацій та розвитку критичного мислення особистості сучасного студента.

1. Методологічні засади формування медіакультури та медіаграмотності студентів у закладах вищої освіти

У сучасних умовах загострення інформаційного протистояння та потужної інформаційної війни актуалізується проблема медіаосвіти особистості вже з раннього віку, з початкових класів загальноосвітньої школи. Тому надзвичайно важливу роль наразі відіграє питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації медіаосвіти молодших школярів.

Розвиток громадянського суспільства, реалізація нових ідей, формування й удосконалення системи ціннісних орієнтацій значною мірою залежать від громадянської активності кожної людини та її перетворювальної діяльності, результативність якої зумовлюється не лише наявністю суспільних вимог до якості виконання роботи, але і громадянської позиції особистості. В умовах модернізації сучасної освіти та інтеграції України в європейський соціокультурний простір зростає значення розвитку медіаграмотності студентів, зокрема майбутніх учителів. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема правильних акцентів у підготовці студентів з метою розвитку в них не лише важливих професійних рис, але й готовності до організації медіаосвіти в школі у процесі майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

Як зазначено в Законі України «Про освіту», «курс на модернізацію вищої освіти зумовлює інтенсивний пошук нових шляхів і методів оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців та забезпечення умов для їх особистісного розвитку, адже метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору,

збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу мережах»¹.

Сьогодні гостро постає проблема оновлення освіти, створення умов для творчого самовиявлення й особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України (що підкреслюється в Державній національній програмі «Освіта» і Національній доктрині розвитку освіти Україна XXI століття»).

Головною метою освіти визнано створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства: сприяти консолідації української нації, інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентоспроможної та процвітаючої держави².

Адже «динамізм, притаманний сучасній цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки й технологій в усьому світі, – все це потребує створення таких умов, за яких народ України став би нацією, що постійно навчається»³.

В умовах інтеграції України в європейський комунікаційний і освітній простір зростає роль засобів масової інформації. В демократичній державі медіа не лише впливають на громадську думку, але й певним чином формують культуру, моральні й духовні цінності та етичні норми читачів, слухачів, глядачів. Від рівня сучасної медіаосвіти багато в чому залежить майбутнє держави.

Наразі продовжують виникати новітні медіа, що «використовують технології, які ще вчора здавалися казковими»⁴.

Сьогодні медіаосвіта – один з головних пріоритетів освітньої політики в Україні, оскільки вона:

- сприяє надійному використанню інтернет та медіаресурсів у навчанні, професійній діяльності, саморозвитку особистості людини будь-якого віку;

- забезпечує повсякденне оперування різними медіа– та інформаційно-комунікаційними прикладними технологіями тощо.

Поняття «медіа» (від англ. – «media) охоплює засоби передавання, зберігання та відтворення інформації.

¹ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19we> spend on social media.

² Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. Київ : Освіта, 2001. № 38. С. 2–4.

³ Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). Київ : Райдуга, 1994. 61 с.

⁴ Маршалл Мак-Люен. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги / пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. Київ : Ніка-Центр, 2015. 88 с.

У загальному значенні медіа розуміють як усі канали комунікації (радіо, телебачення, інтернет, електронні медіа, що «послугуються комп'ютерними та мережними технологіями, – «нові медіа»⁵.

У широкому сенсі медіа означають предмети, обладнання та матеріали, які передають певну інформацію через слова, зображення і звуки, а також дозволяють виконувати певні дії інтелектуального й мануального характеру⁶.

Всі медіа впливають на освітній процес у цілому, на формування громадської думки та поглядів, на поведінку особистості та її свідомість, на реакцію на відповідну інформацію тощо.

Класифікують медіа за різними критеріями, основні з яких (за Г. Онкович⁷) представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація медіа

Критерій	Види медіа	Підвиди медіа
Участь аналізатора	Візуальні, аудійні, аудіовізуальні	Друкований текст, малюнок, інфографіка, вукозапис,
Тип основного засобу медіа	Преса, радіо, телебачення, кіно, відео, комп'ютерні мережі	Інтернет-видання, Інтернет-ЗМІ
Спрямування змісту інформації	Політичне, економічне, естетичне, екологічне тощо	Пізнавально-навчальне; Ідеологічне, морально-виховне
Функція, мета використання	Отримання інформації, освіта, спілкування, розв'язання проблем,	Отримання інформації зі джерел ЗМІ, самостійний
Місце використання	Масове, групове, індивідуальне	Робоче, транспортне, домашнє
Канал сприйняття	Аудіо, відео, аудіовізуальні, знакові	Текстові, графічні
Результат впливу на особистість	Соціалізація самовизначення, самовиховання, самоствердження	Розвиток світогляду, самопізнання, самонавчання,

Всі медіа впливають на освітній процес у цілому, на формування громадської думки та поглядів, на поведінку особистості та її свідомість, на реакцію на відповідну інформацію тощо.

Окремі дефініції поняття «медіаосвіта» представлено в таблиці 2.

⁵ Eisner W. (1985). Comics and Sequential Art / Will Eisner. Tamarac (FL): Poorhouse Press. 164 p.

⁶ Литвин А. В. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2009. № 4. С. 9–21.

⁷ Онкович Г. В. Медіаосвіта (загальний курс) : програма навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів. URL: edu.of.ru/attach/17/82979.

Дефініції поняття «медіаосвіта»

Джерело	Тлумачення поняття
С. Гончаренко ⁸	Медіаосвіта – це напрям сучасної педагогіки, завданням якого є навчання учнів закономірностей масової комунікації, підготовка їх до життя в сучасному світі, формування у них умінь критично сприймати й осмислювати різного роду інформацію.
В. Іванов, О. Волощенко ⁹	Медіаосвіта – це частина базових прав кожного громадянина в кожній країні світу на свободу висловлювання та на доступ до інформації; інструмент розбудови та дотримання демократії.
Л. Петрик ¹⁰	Медіаосвіта – це педагогічний процес, метою якого є навчити особистість шляхом застосування медіазасобів брати участь у медіакультурному середовищі, сприймати, аналізувати, оцінювати інформацію тощо.
Концепція впровадження медіаосвіти в Україні ¹¹	Медіаосвіта – це частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до взаємодії з сучасною системою мас-медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.
І. Курлішук ¹²	Медіаосвіта – це невід’ємна складова освітнього процесу, спрямована на підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні медіа (комп’ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія).

Студенти здобувають необхідну інформацію та збагачують свій кругозір завдяки мас-медіа.

Медіа поступово стають джерелом не лише нової інформації, але і прикладів соціальної поведінки, зразків міжособистісної комунікації тощо. Це, звичайно, не може не впливати на розвиток та саморозвиток особистості, на її соціалізацію на різних вікових етапах, оскільки інформація з медіа проникає у свідомість особистості, формуюючи її світогляд, громадянську позицію тощо.

⁸ Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

⁹ Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волощенко; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.

¹⁰ Петрик Л. Можливості застосування медіазасобів на уроках іноземних мов. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2014. № 10 (Ч. 2). С. 8–54.

¹¹ Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm

¹² Курлішук І. І. Медіаосвіта студентства у сучасних соціально-педагогічних тенденціях і проблемах. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 3 (262). С. 113–120.

Як зазначають дослідники, більшість студентів віддають перевагу інтернет-медіа, оскільки наразі це – їхня віртуальна реальність з передовими прогресивними технологіями¹³.

Неодмінно пам'ятати, що медіаосвіта є ключовим складником інформаційної безпеки країни, одним з важливих чинників формування почуття патріотизму, національної свідомості, історичної пам'яті тощо.

Функцією медіаосвіти є підготовка учнів та студентів до життя в інформаційному суспільстві, а саме формування у них умінь:

- 1) аналізувати, критично осмислювати медіа-тексти;
- 2) оцінювати зміст медіаконтенту з позиції його політичних, соціальних, культурних, навіть комерційних інтересів.
- 3) інтерпретувати інформацію медіа та розуміти, які цінності чи небезпеку вона в собі має;
- 4) добирати відповідні медіа та медіапродукти для організації медіаосвіти молодших школярів.

Основні завдання медіаосвіти: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різноманітної інформації, навчити учнів розуміти її, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, оволодівати засобами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів.

В умовах інформаційного суспільства широкого розвитку та вжитку набули інформаційно-комунікаційні технології, зокрема: хмарні обчислення, web-технології, впровадження штучного інтелекту, використання смартфонів та різних гаджетів, що, без сумніву, чинить неоднозначний вплив загалом на освіту, зокрема і на професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів, стаючи потужним чинником соціалізації учнів та молоді.

Завдання медіаосвіти – навчити учнів та молодь правильно користуватися медійною інформацією, усвідомлювати наслідки її впливу на свідомість її споживачів.

Медіаосвіта сприяє вирішенню певних суперечностей, що існують в освітньому процесі учнів та студентської молоді:

- 1) між реальними вимогами та викликами інформаційного суспільства та фактичним рівнем медіапідготовки учнів і студентів;
- 2) між потребою в інтеграції медіаосвіти та недостатністю науково-інформаційного підходу до сучасного освітнього процесу;
- 3) між широким застосуванням медійних ресурсів учнями та студентами – з одного боку й відсутністю обґрунтованої стратегії використання ЗМІ в освітньому процесі вищої школи.

¹³ Tytti Isohookana-Asunmaa, Media education Report. URL: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link>.

У цьому контексті виокремлюються ключові завдання, що полягають у таких положеннях:

- формування медіакомпетентності та медіаграмотності усіх суб'єктів освітнього процесу;
- розвиток критичного мислення усіх, хто навчається;
- застосування в освітньому процесі медіаматеріалів різних жанрів і видів;
- забезпечити методичний інструментарій з медіаосвіти;
- розробити дидактичне забезпечення для використання медіаресурсів;
- визначити механізми інтеграції медіаосвіти з вищою та загальною середньою освітою;
- розробити стимули та мотиви підвищення ефективності медіаосвіти учнів та студентів;
- забезпечити матеріальну складову процесу медіаосвіти;
- передбачити очікувані результати ефективної організації медіаосвіти;
- розробити методичні рекомендації щодо формування медіаграмотності та медіакомпетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки тощо.

До поняття «медіаосвіченість» як синонім часто вживають термін «медіаграмотність», що трактується переважно таким чином – система медіазнань та ціннісного ставлення до медіаосвіти, а також уміння в цілому, які сприяють формуванню в учнів медіаграмотності.

Медіаграмотність можна тлумачити як здатність особистості самостійно знаходити інформацію, критично її осмислювати, оцінювати, використовувати, транслювати тощо.

Формування медіаграмотності в процесі медіаосвіти – це результат розвитку навичок роботи з інформацією (збору, аналізу, оцінки, обробки, передачі).

У цьому контексті, як стверджують учені, зокрема В. Іванов, О. Волошенюк, слід звернути увагу на ключові принципи медіаграмотності, а саме:

- моделювання уявлення про світ засобами медіапродуктів;
- формування реальної засобами медіа;
- відображення суб'єктивних уявлень про світ через медіапродукти;
- особистісна інтерпретація медіаповідомлень споживачами інформації (читачами, слухачами) через кризь призму власних інтересів, життєвого досвіду поточних уявлень про реальність;
- віддзеркалення через медіаресурси певних ідеологічних засад та ціннісних орієнтацій;

– формування громадської думки та суспільної свідомості, певної життєвої філософії;

– аналіз під впливом медіаповідомлень подій у країні та на світовій арені;

– вплив виду та форми медіа на зміст і спрямування інформації, що породжує різні способи її інтерпретації, а відтак спонукає реципієнтів до її аналізу та до формування власних поглядів на надану інформацію тощо.

Медіаграмотність формується засобами медіатехнологій, які розширюють можливості освітнього процесу та сприяють збагаченню знань, розширенню системи ціннісних орієнтацій та розвитку критичного мислення особистості.

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні Поняття «медіаграмотність» визначається ще як і вміння знаходити потрібну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити її, розуміти реальну дійсність, адекватно користуватися ІКТ, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів.

Медіаграмотність полягає у сприянні критичному мисленню в процесі споживання медіапродукції, в адекватному усвідомленні та розумінні значення медіа у формуванні громадської думки та суспільної свідомості. Медіаграмотність полягає в постійній перевірці, аналізі та критичній оцінці одержаної інформації, яку слід здобувати в різноманітних джерелах, навіть діаметрально протилежних за ідеологічною спрямованістю. Головне – критично ставитися до такої інформації та критично її сприймати.

Медіаграмотність набувається поступово й перманентно, при цьому здобуваються знання, формуються вміння та навички застосування контенту медіапростору. У цьому контексті необхідно критично сприймати інформацію від різних інформаційних ресурсів, вміти аналізувати інформацію, перевіряти її. Медіаграмотність – суттєва потреба сучасного інформаційного суспільства, оскільки інформацію, що знаходиться в медійному просторі і споживається користувачами, повинна ретельно аналізуватися та відстежуватися.

Критеріями медіаграмотності особистості студента можна вважати:

– обізнаність із закономірностями освітнього процесу в реаліях інформаційного суспільства;

– застосування ІКТ в освітньому процесі;

– вміння критично сприймати, аналізувати, оцінювати, навчальну інформацію.

– сформованість практичних і технічних навичок щодо застосування цифрових ресурсів і програмних засобів;

– використання різних застосунків та додатків;

- підготовка графічних ілюстрацій щодо медіаосвіти;
- здатність до розробки методичних матеріалів, призначених для формування медіаграмотності та медіакомпетентності;
- уміння самостійно розробляти інтернет-ресурси;
- уміння адаптувати готові навчально-методичні розробки, використані і інтернет-ресурсів;
- вміння моделювати виховні заходи з медіаосвіти;
- прагнення до постійного самовдосконалення в плані медіаосвіти.

Завдяки медіаграмотності формуються:

1) здатність розрізняти відмінності між реальним світом та засобами масової інформації, що, зокрема відбувається під час комп'ютерних ігор, коли діти вчать перемагати зло, боротися за добро, тримати під контролем ситуацію, що сприяє розвитку впевненості та самодостатності;

2) вміння диференціювати можливі позитивні та негативні наслідки (серед негативних можна виокремити так зване кліпове мислення як мислення одномоментного сприйняття, що виникає в результаті довготривалого користування поверхневою інформацією з інтернет-ресурсів чи телевізійних програм, яку необхідно сприйняти, осмислити, оцінити всього впродовж 2–3-х хвилин, щоб швидко її й забути через нову інформацію, яка відразу ж надходить до дитини, що, звичайно, послаблює відповідальність, емпатійність, цілісність мислення тощо;

3) здатність до встановлення зв'язків між реальною дійсністю та емоційним іміджем особистості – з одного боку, й образами успішних і безтурботних зірок або героїв з віртуальної реальності, що також впливає на формування світогляду;

4) певний медійний досвід учнів через комп'ютерні ігри, люблені мультфільми, фільми і телепрограми, журнали тощо.

Як зазначає Г. Онкович¹⁴, для професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя важливо навчитися правильно є добирати навчальний матеріал для створення учнями невеликих медіатекстів. А з цією метою студентам необхідно виробити такі вміння:

- глибоко та вдумливо аналізувати образи з медійних текстів;
- критично мислити щодо ціннісно-професійних орієнтацій майбутнього вчителя та педагогічної діяльності;
- розуміння позитивного та негативного впливу на учнів різних медіапродуктів;
- усвідомлення шкідливості впливу на школярів різних маніпулятивних дій з медіаресурсів, зокрема реклами тощо;

¹⁴ Онкович Г. В. Медіапедагогіка. Медіаосвіта. Медіадидактика. Вища освіта України. 2007. № 2. С. 63–69.

– критична оцінка нових інформаційних та комунікаційних технологій, які впроваджуються в медійний простір.

Як зауважують дослідники О. Волошенюк, В. Даниленко, В. Іванов, Т. Іванова, К. Левківський, В. Мележик, В. Мороз, педагог з високим і достатнім рівнями медіаграмотності здатний:

– спонукати школярів до формулювання запитань пошукового характеру, пов'язаних з інформаційними ресурсами;

– заохочувати розв'язувати проблемні завдання, що стосуються медіа;

– навчити учнів самостійно знаходити й відсортовувати потрібну інформацію, шукаючи відповіді на поставлені запитання;

– стимулювати розширення діапазону пошуків медійної інформації х різноманітних галузей;

– формувати вміння школярів оптимально використовувати опрацьовану інформацію;

– допомагати школярам підсумовувати знайдений матеріал, резюмувати його належним чином;

– вміти вислуховувати думки учнів, підтримувати їхні ініціативи щодо пошуку та аналізу чи використання інформації;

– навчати учнів брати участь у дискусіях, обговореннях, колективних читаннях, написаннях текстів;

– пробуджувати бажання брати участь у роздумах над власним медійним досвідом¹⁵.

Як зазначено в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, медіаосвіта є частиною освітнього процесу, яка спрямована на формування в суспільстві медіакультури.

Завданням медіаосвіти є підготувати людину до безпечної та ефективної взаємодії з комплексом сучасних медіа (від друкованих видань, радіо, телебачення – до Інтернет ресурсів з потужним використанням ІКТ

У Концепції наголошується на тому, що медіа мають суттєвий вплив на освітній процес у цілому, оскільки виступають як фактором соціалізації освіти, так і засобом (особливо в сучасних реаліях) дистанційної освіти, а також та неформального навчання.

Концепція впровадження медіаосвіти в Україні загалом у своєму сенсі та змістовому наповненні спрямована на підготовку підростаючого та молодого покоління до ефективної взаємодії з медіа, формування в учнів медіаграмотності та медіакомпетентності.

¹⁵ Медіаосвіта (медіаграмотність) : навчальна програма (для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників) / К. М. Левківський, В. Ф. Іванов, В. І. Даниленко, В. П. Мележик, О. В. Волошенюк, В. О. Мороз. Київ, 2011. 102 с.

Доцільно акцентувати на цільовому призначенні вищезгаданої концепції – допомагати розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти як чинника гуманітарної безпеки держави; формувати медіаінформаційну культуру; розвиток шкільної та позашкільної медіаосвіти; забезпечення медіаосвіти у вищій школі, насамперед, при підготовці майбутніх учителів.

На думку Г. Онкович, надання здобувачам вищої освіти знань з медіаінформаційної грамотності уможливує формування медіакомпетентності майбутніх учителів з проєкцією на високий рівень майбутньої педагогічної діяльності в школі¹⁶. Вчена зазначає, що запровадження професійно-орієнтованої медіаосвіти, сприяє здобуттю студентами знань з медіаінформаційної грамотності, що уможливує ефективне формування медіакомпетентності для підтримки відповідного рівня майбутньої професійної діяльності.

Ефективне формування медіакомпетентності майбутніх педагогів базується на наукових підходах до впливу медіа на процес розвитку медіаграмотності студентів, на основних принципах дії інформаційного простору на масову свідомість тощо. Адже сьогодні медіакомпетентність виступає надважливою компетентністю кожної людини, яка живе в реальному світі глобалізації та безперервних трансформацій в кожній галузі суспільного життя.

Формування медіакомпетентності майбутніх учителів є важливим завданням професійної освіти, оскільки від медіакомпетентності педагога можуть залежати і наслідки медійного впливу продукції ЗМІ. Тому студенти педагогічних спеціальностей повинні усвідомлювати високий ступінь професійної відповідальності за користь чи шкідливість певної медіапродукції, з якою будуть контактувати їхні майбутні вихованці: у візуальному чи аудіоформаті.

Це підкреслює актуальність проблеми формування у майбутніх педагогів медіаграмотності та медіакомпетентності в контексті підготовки їх до медіаосвіти школярів.

Слід зауважити, що наш час називають епохою інформаційного суспільства, в якому сформувалося і продовжує формуватися «медійне» покоління.

Медіаграмотність є компонентом медіакультури, що є складником загальної культури майбутнього вчителя, що сприяє розвитку критичного мислення, відтак важливим завданням у процесі професійної підготовки фахівців є формування у студентів медіаграмотності.

¹⁶ Онкович Г. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. 2014. № 2 (53). Київ : Вид-во «Педагогічна преса». С. 80–87.

Варто зазначити, що одним з найоптимальніших і найефективніших засобів навчання є візуальна комунікація, що допомагає сприймати, аналізувати, оцінювати інформацію оперативно¹⁷.

Загалом, медіаосвіта є процесом вивчення власне медіа і пов'язана з пізнанням та розумінням того, як створюються медіатексти і як потім розповсюджуються, сприймаються, аналізуються, інтерпретуються, оцінюються реципієнтами, тобто споживачами медіапродукту.

Сутність підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації медіаосвіти молодших школярів – це збагатити студентів знаннями з медіаграмотності з метою самостійного інформаційного саморозвитку з екстраполяцією на самовдосконалення впродовж усього життя, на постійне оновлення медіакомпетентності та підвищення професійного рівня шляхом використання чатів для організації дистанційного навчання з застосуванням віртуальної навчальної аудиторії, різних інтернет-ресурсів, зокрема сайтів, форумів, блогів, електронних бібліотек, веб-сторінок, доступних в інтернет-мережі на одному чи на кількох серверах, де можуть бути розміщені медіазасоби, що сприяють формуванню їхніх навичок і практичних умінь. Це безпосередньо впливає на розвиток медіакомпетентності майбутніх педагогів.

Основний вектор медіаосвіти направлений на допомогу особистості вільно й адекватно орієнтуватися в сучасному інформаційному, свдомо та критично сприймати, аналізувати інформацію з медіаресурсів, розуміти її вплив на свідомість людини.

Як задекларовано в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [20], медіаосвіта є потужним чинником позитивного впливу на формування медіакультури особистості, що охоплює медіаграмотність та медіакомпетентність. Тому можна стверджувати, що ці два поняття – тісно взаємопов'язані.

Так, наприклад, медіакомпетентність спрямована на:

- засвоєння знань щодо ключового значення медіа у формуванні громадської думки та суспільної свідомості;
- збагачення загальної культури особистості;
- формування необхідних навичок людини щодо вироблення власного ставлення до медіа та готовності критично аналізувати їх, взаємодіяти з ними;
- розуміти позитивний та негативний вплив на аудиторію й усвідомлювати наслідки такого впливу тощо.

Медіаосвіта покликана сформувати:

¹⁷ Sless, D. (1981). *Learning and Visual Communication*. New York–Toronto : Croom Helm London John Wiley & Sons. 208 p.

- 1) здатність знаходити необхідну інформацію з використанням засобів масової інформації;
- 2) вміння обробляти, аналізувати, інтерпретувати знайдену інформацію;
- 3) готовність особистості до комунікативної взаємодії;
- 4) здатність створювати медіатексти;
- 5) вміння логічно й аргументовано висловлюватися тощо.

У своєму функціональному призначенні медіаосвіта зосереджена на розвитку різнопланових умінь:

– вербальних, візуальних, аудитивних, технічних і соціальних умінь та навичок.

Таким чином, методологічні засади формування медіакультури та медіаграмотності студентів у закладах вищої освіти ґрунтуються на концепції підготовки майбутніх фахівців до організації медіаосвіти й побудована на теоретичних положеннях багатьох наукових праць, в яких розкриваються методологічні, соціологічні та інші аспекти сутності особистості, її ролі в житті суспільства; суб'єктно-об'єктні відношення, структура, закономірності, психологічні особливості процесу медіаосвіти.

2. Концептуальна модель та методичний інструментарій організації медіаосвіти майбутніх учителів

Удосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є особливо актуальним завданням вищої освіти. Постає необхідність пошуку нових шляхів, змісту, науково-методичного забезпечення підготовки педагогів до організації медіаосвіти молодших школярів в умовах глобалізаційного інформаційного суспільства.

Соціально-економічні трансформації, що відбулися в Україні на зламі тисячоліть, зумовили переоцінку ціннісних орієнтирів, перегляд існуючих та пошук нових педагогічних технологій, методів і форм, оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

В умовах сучасного медійного по суті інформаційного суспільства метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей; формування громадянина, здатного до свідомого вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Під впливом суспільно-політичних трансформацій, які відбулися на межі ХХ–ХХІ ст., кардинально змінився вектор професійної підготовки майбутніх учителів, актуалізувалися нові функції їхньої діяльності.

Логіка проведення системного педагогічного дослідження процесу розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів відтворює етапи пізнання об'єкта у будь-якій науковій галузі та відображає рівні абстракції, через які проходить наукове пізнання: феноменологічний, аналітико-синтетичний прогностичний, аксіоматичний.

На феноменологічному рівні здійснюється зовнішнє, описове викладення фактів або явищ, каталогізація об'єктів, констатація їхніх якостей та властивостей.

На аналітико-синтетичному рівні за допомогою загальноприйнятої у педагогічній науці термінології з'ясовується сутність об'єкта, що вивчається (його властивості, якості, закономірності функціонування).

На аксіоматичному рівні відбувається виявлення цінностей досліджуваного об'єкта з використанням міждисциплінарних наукових понять високого ступеня узагальнення, визначення шляхів удосконалення його подальшого вивчення.

На прогностичному рівні здійснюється моделювання основних процесів та явищ, визначаються особливості функціонування конкретного об'єкта, передбачається створення різних моделей (професійного портрета сучасного вчителя, педагогічного процесу формування творчої індивідуальності, педагогічної системи та її компонентів, технології), які відтворюють особливості досліджуваних об'єктів, дозволяють дослідити закономірності їхнього функціонування та визначають дидактичні умови їхньої реалізації.

На рівні практичного застосування створених моделей необхідно провести експериментальну перевірку вироблених теоретичних положень й оцінювання досягнутих результатів навчальної і творчої діяльності студентів.

Розглянувши погляди вчених на методологію педагогічних досліджень, ми дійшли висновку, що, не зважаючи на численну наявність і різноманітність підходів до визначення теоретико-методологічних засад медіаосвіти загалом, наразі ще відсутня чітка система методів педагогічного дослідження процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації медіаосвіти молодших школярів, що підкреслює актуальність проблеми і відкриває перспективи подальшої роботи над нею.

Провідною концептуальною засадою процесу організації медіаосвіти майбутніх учителів молодших школярів є системний підхід, який дає змогу врахувати місце та роль кожного елемента системи й цілісно вивчити існуючі взаємозв'язки між окремими компонентами та їхніми реальними проявами в структурі медіакомпетентності студента; між

впливом внутрішніх і зовнішніх факторів на його розвиток; між структурними частинами педагогічної моделі відповідного процесу.

Провідною ідеєю концепції є створення розгалуженої системи активного навчання та професійного творчого самовираження майбутніх учителів у процесі позааудиторної роботи, розвиток діалогічної культури, творчої уяви, професійної інтуїції, здатності до теоретичного аналізу і практичного втілення розробленої моделі.

Концептуальна модель організації медіаосвіти майбутніх учителів у процесі професійної підготовки:

1) відображає:

– соціальне замовлення вчителів, здатних здійснювати медіаосвіту учнів;

– потребу особистості у використанні внутрішніх потенційних ресурсів для активної творчої самореалізації і безперервного професійного самовдосконалення;

– очікуваний результат цього процесу: готовність майбутніх учителів початкових класів до організації медіаосвіти школярів й виконання важливих соціально-професійних функцій;

2) включає:

– системний, компетентнісний, суб'єктно-діяльнісний, синергетичний, культурологічний, акмеологічний підходи до організації медіаосвіти школярів;

– принципи:

а) професійно-творчої спрямованості;

б) науковості;

в) гуманізації відносин суб'єктів навчальної діяльності;

г) інтелектуальної співтворчості;

д) наочності;

е) самосвідомості;

є) критичності;

ж) активності й самостійності студентів у навчанні;

з) випереджувального навчання;

и) відповідності вимогам сучасного соціуму;

і) оптимального поєднання різних методів, форм і засобів навчання;

ї) системності та систематичності;

3) надає уявлення про змістові складники медіаосвіти школярів:

– знання з професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, що формують медіакомпетентність, загальну ерудицію, забезпечують творчий розвиток особистості студента (теоретичний аспект);

– технологічні вміння та навички, здатність написання й редагування медіатекстів, ведення творчого діалогу (практичний аспект);

– здібності до творчості, асоціативне мислення, новаторство, творче сприйняття дійсності, свобода вибору (творчий аспект);

– світогляд, громадянська позиція, духовність, ціннісні орієнтації (особистісний аспект);

4) визначає методичне забезпечення:

– методи навчання:

а) словесні (лекція, семінар, дискусія, робота з книгою тощо);

б) наочні;

в) інтерактивні;

г) діалогічні;

г) імітаційні;

д) відеометод;

е) пошуково-дослідницькі методи;

е) самостійна робота;

ж) метод проєктів;

з) контроль і самоконтроль;

и) стимулювання творчої діяльності тощо;

– форми, засоби, мікротехнології:

а) психолого-педагогічний семінар для майбутніх учителів;

б) проблемна лекція;

в) спецкурси;

г) дискусійна платформа;

д) бесіда;

е) ситуація успіху;

е) гра (ділова та рольова);

ж) круглий стіл;

з) творча майстерня;

и) портфоліо;

і) презентація;

ї) творчий звіт;

5) виокремлює діагностико-корекційні складники процесу:

– діагностування сформованості компонентів готовності студентів до організації медіаосвіти школярів;

– корекційні програми (на посилення професійної самосвідомості; на установку на саморозвиток творчих здібностей творчу самореалізацію тасамовдосконалення, на формування засад професіоналізму і педагогічної майстерності);

б) визначає критерії вищого рівня готовності майбутніх учителів до організації медіаосвіти школярів:

– готовність до професійної педагогічної діяльності, виконання важливих соціально-професійних функцій та професійно-творчого самовдосконалення;

- медіакомпетентність;
 - стійка громадянська позиція;
 - професійна самосвідомість;
 - ерудиція;
 - творче спрямування професійної діяльності;
 - система духовних цінностей;
 - здатність до створення оригінального інформаційного продукту засобами індивідуального відображення;
 - творча активність;
 - мобільність;
 - конкурентоспроможність;
- 7) окреслює педагогічні умови:
- створення професійно-творчого освітнього середовища;
 - забезпечення професійного творчого самовираження у процесі позааудиторної роботи (наукові та творчі гуртки, дискусійна платформа тощо);
 - посилення професійно-творчої спрямованості навчання;
 - конструювання медійних ситуацій, спрямованих на розвиток критичного мислення та комунікативних здібностей майбутніх учителів;
 - забезпечення взаємозв'язку вищої школи з професійним середовищем;
 - моделювання педагогічних ситуацій, пов'язаних з організацією медіаосвіти школярів;
 - використання інноваційних технологій, зокрема технології індивідуально-творчого навчання;
 - забезпечення варіативності навчання;
 - орієнтація на індивідуально-творчий розвиток особистості;
 - цілеспрямоване використання сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій та ЗМІ;
 - професійно-адаптивна спрямованість на готовність майбутнього вчителя до соціальної відповідальності;
 - встановлення гуманістичних міжособистісних стосунків як основа успішності роботи у творчій групі;
 - залучення студентів до творчої проектної діяльності;
 - запровадження інтерактивних форм, методів та засобів навчання;
- забезпечення педагогічного співробітництва, співтворчості та духовної взаємодії викладачів і студентів;
- організація духовної взаємодії та творчої співпраці студентів і викладачів засадах рівноправного конструктивного діалогу;
 - створення системи професійно активного творчого комунікативного самовираження;
 - цілеспрямоване використання засобів масової комунікації;

- залучення майбутніх учителів до системи активних соціальних стосунків;
- забезпечення профілактики професійного вигорання;
- організація індивідуальної ситуації успіху, сприяння творчій самореалізації студентів;
- включення студентів в імпровізоване поле діяльності;
- стимулювання творчої активності і професійно-творчого самовиявлення майбутніх учителів.

На наш погляд, готовність майбутніх учителів до організації медіаосвіти об'єднує:

- особистісний резерв можливостей і здібностей осмислення світу, аналізу суспільного життя й відтворення його в самобутньому інформаційному продукті засобами індивідуального відображення;
- здатність до продукування оригінальних стратегій і тактик у процесі творчого розв'язання педагогічних завдань;
- спрямованість професійних інтересів, особистісних і соціальних цінностей на творчий саморозвиток і продуктивну професійну самореалізацію.

З огляду на те, що третє тисячоліття називають епохою інформаційного прогресу, можна стверджувати, що від учительського професіоналізму в медіаосвіті й об'єктивності інформації, від якості виконання педагогами своїх професійних функцій і соціальних ролей залежить майбутнє українського суспільства, його стабільність, інформаційна безпека й авторитет у світі. Адже в демократичній державі медіаосвіта суттєво впливає на формування громадської думки і культури суспільства, цінностей та етичних норм. Якою Україна буде завтра багато в чому залежить від сучасного рівня професійної підготовки майбутніх учителів та їхньої готовності до організації медіаосвіти школярів.

Підготовка майбутніх учителів до організації медіаосвіти молодших школярів має відбуватися з використанням сучасних навчальних технологій на основі особистісно-орієнтованого підходу в умовах педагогічно комфортного, максимально наближеного до професійного, освітнього середовища, що сприятиме інтелектуальному розвитку та саморозвитку особистості майбутнього медіакомпетентного та медіаграмотного вчителя.

Головним завданням сучасної педагогічної освіти, на наше переконання, має бути формування соціально активної та творчої особистості студента, не тільки професійно компетентного, але й здатного до саморозвитку, самоосвіти, до організації медіаосвіти школярів, вирішення нестандартних педагогічних завдань, своєчасного реагування на постійні зміни в суспільному житті. У процесі професійної

підготовки слід формувати у майбутніх учителів глибоке розуміння того, що університетська освіта – це лише ключ до дверей оволодіння професією педагога.

Самореалізація медіаосвіченої особистості – важливий показник її життєдіяльності та успішності у професійній сфері. Самореалізація передбачає його активну життєву позицію, яка може ефективно формуватися лише у взаємозв'язку самовиховання з постійним прагненням особистості до швидкого досягнення високих рівнів самореалізації в процесі творчого саморозвитку, що допомагає особистості піднятися на вищий рівень й зуміти компетентно і творчо вирішувати життєво необхідні завдання та проблеми.

Адже учні вже набувають таких рис та ознак, що роблять їх активними користувачами медіапродуктів:

- активність у споживанні медіа;
- відповідальність при користуванні медіаресурсами;
- різнобічність інтересів;
- комунікабельність;
- критичне мислення;
- наявність системи моральних цінностей;
- естетичні смаки;
- здатність до інтерактивної комунікації тощо.

Майбутнім учителям у процесі професійної підготовки необхідно пам'ятати про те, що під час своєї професійної діяльності вони повинні будуть навчити школярів медіаграмотності, що передбачає, зокрема:

- вміння учнів висловлювати свою думку;
- готовність виражати власні емоції;
- здатність використовувати засоби мовної виразності;
- вміння аналізувати зміст отриманої інформації;
- розуміння впливу ЗМІ, в тому числі – шкідливого;
- вміння користуватися медійними ресурсами залежно від завдання чи ситуації тощо.

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів необхідно враховувати те, що студенти мають засвоїти мету медіаосвіти під час майбутньої професійно-педагогічної діяльності, яка, на наше переконання, включає такі завдання:

- навчити школярів адекватно сприймати й інтерпретувати медіаповідомлення;
- сформувати в учнів медіакомпетентність;
- виробити в учнів вміння комунікативно взаємодіяти;
- розвивати навички учнів формулювати власні висловлювання;
- сформувати вміння використовувати засоби масової інформації у процесі пошуку необхідної інформації;

- розвивати вербальні навички;
- розвивати візуальні вміння;
- формувати вміння слухати;
- розвивати соціальні навички;
- вдосконалювати технічні навички тощо.

Методика формування медіакомпетентності майбутніх учителів – це загалом сукупність взаємопов’язаних методів, форм, вправ, прийомів та засобів, метою застосування яких є підвищення якості підготовки майбутніх учителів до організації медіаосвіти школярів у процесі професійно-педагогічної діяльності.

Показниками медіакомпетентності майбутніх учителів можна назвати такі:

1) мотиваційний показник, що означає спонукання до вдосконалення знань, умінь, навичок з медіаосвіти;

2) методичний показник, що охоплює розвиток методичних умінь в галузі медіаосвіти;

3) інформаційний показник, який об’єднує інформаційну обізнаність, глибокі знання з медіаосвіти;

4) творчий показник, що полягає в оригінальності, гнучкості, антистереотипності, мобільності тощо;

5) діяльнісний показник, який свідчить про активізацію медіаосвіти в педагогічній діяльності, що полягає в організації медіапросвітньої роботи на уроках та виховних заходах.

Наразі спостерігається певна невідповідність між фактичним станом професійної підготовки майбутніх учителів – з одного боку й соціальним замовленням на педагогів, які здатні до організації медіаосвіти учнів, та потребою самої особистості у використанні внутрішніх потенційних ресурсів для професійного зростання, саморозвитку медіаграмотності, медіакомпетентності й самореалізації в контексті медіаосвіти – з іншого.

Актуальність вищеозначеної проблеми зумовлена змінами у змісті педагогічної освіти, що сталися у зв’язку з новими реаліями XXI ст., і посилюється необхідністю вироблення концепції впровадження медіаосвіти в Україні, здатних до виконання професійних функцій і соціальних ролей в умовах постійних змін.

Зважаючи на багатоаспектність і недостатню розробленість проблеми, звернемося лише до окремих підходів, що дають змогу виявити сутність і специфіку процесу підготовки майбутніх учителів до організації медіаосвіти школярів під час професійної підготовки. Розвиток медіакомпетентності особистості слід розглядати не тільки як явище педагогічне а і як один з важливих чинників суспільного розвитку. Основними детермінантами змін у професійно-педагогічній освіті є процеси, що охоплюють увесь спектр соціального,

педагогічного, культурного життя суспільства. Це передбачає здійснення синтезу теоретико-методологічних та технологічних аспектів професійної підготовки.

Ознаками наявності медіакультури майбутнього вчителя є професійна самосвідомість, в якій формується певний збірний образ педагогічного професіоналізму, що відповідає вимогам часу і сформованості професійних умінь та медіаактивності в навчально-професійній діяльності; критичне мислення; індивідуальний авторський стиль; здатність до самоаналізу інформації, медіаосвіти, самовдосконалення в цьому контексті; усвідомлення своєї соціальної ролі, власних уподобань, нахилів, здібностей, рівня готовності до педагогічної діяльності; об'єктивна самооцінка продуктивності медіаосвіти.

Означені концептуальні положення щодо використання ідеї підготовки майбутніх учителів до організації медіаосвіти школярів як здатності сприймати зміни і творити їх та як найважливішої характеристики способу життя людини у ХХІ ст. покладено в основу дослідної моделі, девізом якої є дороговказ В. Кременя: «Маємо готувати людину, здатну до сприйняття і творення змін, аби вона відчула, зрозуміла, сприйняла і сприяла інноваційності суспільства»¹⁸. Саме такий підхід передбачає наявність концептуальної моделі розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки у вищій школі й обґрунтування необхідності її реалізації.

Творча особистість майбутнього вчителя розглядається нами в сукупності рис і якостей, що формують її творчий потенціал. Оскільки творчий потенціал відображає міру можливостей актуалізації творчих сил особистості в перетворювальній діяльності, то виявити його можна через нестандартний, творчий підхід особистості до виконання завдань (в тому числі – навчальних, професійних тощо), до пошуку найоптимальніших шляхів й найефективніших методів вирішення проблем.

Творчі здібності майбутнього вчителя, розвиваючись в процесі професійної підготовки та впродовж життя під час педагогічної діяльності, опредмечуються в продуктах його творчої діяльності й соціальному досвіді, зокрема й в організації медіаосвіти школярів.

На підставі аналізу досліджень феномену творчості та творчого потенціалу людини можна виокремити такі конкретні здібності й характерологічні

На підставі аналізу досліджень можна виокремити такі конкретні здібності творчого вчителя, здатного до організації медіаосвіти учнів:

¹⁸ Кремень В. Г. Освіта і наука визначають авторитет держави. Історія в школах України. 2002. № 6. С. 2–4.

- винахідливість, прагнення до відкриттів;
- інтуїція, передбачення, безпосередність;
- адаптивна гнучкість, оригінальність, дивергентність мислення;
- потреба в свободі творчості;
- сприйнятливність (відкритість) по відношенню до нового досвіду, ентузіазм;
- кмітливність, завзятість;
- внутрішня й соціальна зрілість;
- сміливість, мужність;
- впевненість в умовах невизначеності;
- природні творчі здібності;
- пізнавальні здібності (прагнення до володіння новими фактами, раніше не відомою інформацією);
- прагнення до постійного розвитку, професійного самовдосконалення, духовного зростання;
- соціальна і творча активність;
- здатність дивуватися;
- здатність швидко здобувати нові знання;
- здатність легко пристосовуватися до нових умов та обставин;
- вміння вільно орієнтуватися в проблемі;
- навички розуміння стану проблем;
- здатність до співпраці;
- здатність до самовираження;
- наполегливість;
- здатність до генерування ідей;
- готовність до аналізу й синтезу;
- здатність відкидати несуттєве і другорядне.

Рівні готовності майбутніх учителів до організації медіаосвіти школярів визначалися за ступенем сформованості таких компонентів: інтелектуально-пізнавального, мотиваційно-цільового, духовно-ціннісного, мисленнево-мовленневого, операційно-діяльнісного, рефлексивно-оцінного.

При визначенні критеріїв ми поклалися на компонентну структуру, розроблену шляхом моделювання з урахуванням специфіки діяльності з організації медіаосвіти школярів, в якій проявляється її орієнтація, сутність, зміст і операційна структура.

Ціннісне ставлення до медіаосвіти: розуміння дефініцій понять: «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіакомпетентність»; свідомлення ціннісної сутності процесу медіаосвіти загалом і молодших школярів зокрема; усвідомлення себе суб'єктом організаційної діяльності в медіаосвіті; адекватна самооцінка власних педагогічних здібностей, медіакомпетентності тощо; наявність творчого підходу до виконання

педагогічних завдань; розуміння процесу прогнозування творчих аспектів майбутньої педагогічної діяльності.

Мотивами підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації медіаосвіти школярів, на наш погляд, є: мотиви творчого самовираження і самовдосконалення; мотив емоційної задоволеності; особистісна значущість творчого потенціалу й інтерес до педагогічної діяльності з медіаосвіти; потреба у розвитку власних творчих здібностей; здатність до обміну результатами організації та вдосконалення освітнього процесу з навчання школярів медіаграмотності; прагнення до творчої самореалізації в медіаосвітній діяльності.

Способи педагогічної діяльності, спрямованої на організацію медіаосвіти школярів: вміння бачити проблему й нестандартно вирішувати її; здатність генерувати ідеї; вміння створювати оригінальні медіатексти; вміння знаходити нові засоби, способи, шляхи розв'язання освітніх завдань (в тому числі – професійно орієнтованих); здатність працювати над створенням групового медіапроєкту.

Критерії інтелектуально-пізнавального компонента розглядалися за обсягом та глибиною знань, діапазоном уявлень про: специфіку професії вчителя і творчий характер педагогічної діяльності; сформованість умінь бачити проблему і знаходити шляхи її вирішення; здатність аналізувати інформаційну ситуацію й оперативно приймати рішення визначалися за такими показниками: об'єктивність, здатність виокремлювати головне й першочергове, переконувати у правильності й доцільності власних ідей, аргументувати свою думку.

Сформованість критеріїв мотиваційно-цільового компонента визначалася за допомогою таких показників: глибина потреби у творчому самовираженні; ступінь прояву прагнення до реалізації й розвитку природних здібностей; зацікавленість, характер інтересу; глибина бажання працювати в початковій школі; збирати, обробляти й поширювати інформацію, створювати власний інформаційний продукт; готовність до рівноправного діалогу.

Сформованість критеріїв духовно-ціннісного компонента оцінювалася за допомогою таких показників: інтерес до духовного взаємозбагачення й саморозвитку; глибина усвідомлення цінності суб'єкт-суб'єктних стосунків; здатність духовно збагатити слухачів, глядачів, читачів опонента; чесність і щирість у стосунках і висловлюваннях; ступінь відкритості для діалогу та духовної взаємодії; доброзичливість, толерантність і готовність почути інших.

Для визначення сформованості мисленнево-мовленневого компонента використовувалися такі показники: швидкість, гнучкість, образність, мислення; оригінальність ідей; точність, коректність,

доцільність, логічність висловлювання; обсяг і стильове забарвлення лексичного запасу; рівень мовленнєвої культури; чітка дикція й артикуляція; емоційність і толерантність у спілкуванні; щирість, доброзичливість в організації діалогу.

Сформованість критеріїв операційно-діяльнісного компонента визначалася за допомогою таких показників: відповідність власних намірів досягненням у діалозі; наявність самокритичності; рівень самооцінки; ініціювання творчої взаємодії та співпраці; продукування нових ідей; здатність до компромісу; повага до поглядів інших; взаємодопомога під час роботи у творчій групі; ступінь зацікавленості у саморозвитку й самореалізації; якість й оригінальність створеного інформаційного продукту; творчий підхід до виконання завдань; сила та глибина аргументування власної думки.

Сформованість критеріїв рефлексивно-оцінного компонента визначалася за допомогою таких показників: вільне оперування знаннями в процесі виконання практичних завдань; переоцінка власних здібностей і професійних дій; осмислення основ педагогічної діяльності; самостійність у виробленні стратегій і тактики дій у вирішенні навчальних педагогічних ситуацій; адекватна самооцінка; глибокий самоаналіз; здатність до прогнозування результатів власної діяльності.

З урахуванням критеріїв кожного компонента творчого потенціалу було визначено рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до організації медіаосвіти молодших школярів:

1) високий рівень готовності майбутніх учителів до творчої діяльності, що характеризується наявністю: творчого підходу до вирішення завдань і розв'язання професійних проблем; бажанням збирання, обробки та поширення інформації; вмінням переконувати, аргументувати власну думку; прагненням до духовно-творчої взаємодії; повагою до іншої людини, незалежно від її соціального та фахового статусу; доброзичливістю; емпатійністю; толерантністю; вмінням слухати і чути співрозмовника; здатністю знаходити компроміс; здатністю будувати діалог; чіткістю й точністю висловлювання; високою культурою мовлення; багатим словниковим запасом і образною мовою; прагненням до духовного взаємозбагачення; усвідомленням цінності суб'єкт-суб'єктних стосунків; повагою до людини як до найвищої цінності; усвідомленням цінності правди у професійній діяльності вчителя; умінням творчо співпрацювати в групі над створенням проєктів і розвитком ідеї; професійною мобільністю; усвідомленим прагненням до самовдосконалення та високого професіоналізму; готовністю працювати вчителем;

2) середній рівень готовності майбутніх учителів до творчої діяльності, що характеризується: зацікавленням творчими видами

навчальної діяльності та власною участю в обміні інформацією, у створенні групових творчих проєктів, але без прояву абсолютної самостійності, з певною пасивністю; намаганням знайти аргументи, щоб довести власну думку; прагненням слухати й чути співрозмовника; здатністю знаходити компроміс, брати участь у рівноправному діалозі; чіткістю й точністю висловлювання; володінням дикцією та чіткою артикуляцією мовлення; багатим словниковим запасом і образною мовою; інтуїтивним потягом до духовного взаємозбагачення; усвідомленням цінності суб'єкт-суб'єктних стосунків; повагою до людини; емоційною стриманістю; толерантністю;

3) низький рівень готовності майбутніх учителів до творчої діяльності, для якого характерні: бажання вислухати, але невміння почути і зрозуміти думку співрозмовника; розуміння творчої діяльності як простого відтворювального виконання педагогічних завдань; орієнтація на сприйняття зрозумілих ідей; відсутність творчого підходу до вирішення проблем й оригінальності педагогічних ідей та думок; схильність до конфліктної поведінки; невміння (або небажання) будувати діалог, встановлювати контакти; пасивність у діалозі; використання стандартних фраз, кліше; примітивне висловлювання власних думок; обмеженість словникового запасу; велика кількість помилок під час усного мовлення та виконання письмових завдань.

Пріоритетними передумовами формування медіакомпетентної індивідуальності майбутнього вчителя є розвиток його творчих здібностей і можливостей, самопроєктування ним власного життя як процесу безперервного професійного самозростання і творчої самореалізації, динамізму самостійного розширення структури професійно значущих знань. Включення студентів у педагогічну імпровізацію створює можливості для них самостійно досягати аналітичного сприймання, критичного мислення, творчих результатів загалом.

Організація медіаосвіти в контексті педагогічної діяльності як переважно творчо-прикладного виду роботи повинна бути зорієнтована на майбутній освітній процес у сучасній школі. Крім природних здібностей, така робота потребує поглиблених знань в тій або іншій сфері. Тому підготовка майбутніх учителів повинна бути цільовою, з урахуванням індивідуального, особистісно орієнтованого підходу.

Як зауважує В. Кудін, «діяльність стає творчою, коли вона виконується з глибоким усвідомленням її потрібності й корисності для інших. Адже свідомість – своєрідний внутрішній голос, який ніби говорить нам, що правильно, а що – ні. Цей голос притаманний кожному, але деякі люди до нього не прислухаються. Фахівець без глибокого

усвідомлення сенсу та суті виконуваної ним праці подібний до автомата, що механічно реалізує задану йому програму»¹⁹.

У сучасних умовах інформаційних протистоянь зростають вимоги до громадянської позиції та професійної відповідальності вчителів. Їхня професійна культура вимагає подолання проявів медіа-некомпетентності, відсутності критичного мислення, почуття нового тощо.

Підготовка майбутніх учителів до організації медіаосвіти учнів – це збагачення їх: професійно значущими рисами; умінням доводити знання до творчого, перетворюючого рівня шляхом розвитку загальних творчих сил (мислення, уяви, здатності творчо реагувати на зміни в усіх сферах життя); здібностями компетентно виконувати організаційні функції з медіаосвіти та свою соціальну роль у суспільстві.

Ця ідея ґрунтується на принципі гуманізації професійної підготовки фахівця, здатного до примноження культурних цінностей суспільства та реалізації при цьому власного духовно-творчого потенціалу.

Основним змістом процесу підготовки майбутніх учителів до організації медіаосвіти школярів, на нашу думку, є спрямування їхньої професійної підготовки на реалізацію соціального замовлення, пов'язаного з формуванням особистості такого вчителя, який здатний до творчої професійної діяльності й безперервного професійного самовдосконалення, до активної творчої самореалізації упродовж життя, що вимагає створення у вищих навчальних закладах професійно-творчого освітнього середовища, цілеспрямованого збагачення досвіду творчої самореалізації майбутніх учителів, розвиток діалогічної культури, творчої уяви, професійної інтуїції, здатності творчо виконувати свою соціальну роль.

Пріоритетними передумовами формування особистості майбутнього вчителя, можливості самопроекування ним власного життя як процесу безперервного професійного самозростання і творчої самореалізації, динамізму самостійного розширення структури професійно значущих знань є інтенсивний розвиток студента у процесі професійної підготовки до організації медіаосвіти школярів.

ВИСНОВКИ

Метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей; формування громадянина, здатного до свідомого вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Метою медіаосвіти є навчити особистість шляхом застосування

¹⁹ Кудін В. О. Засоби масової інформації та професійна освіта: філософсько-педагогічний аспект дослідження. Харків : НТУ «ХПШ», 2002. 207 с.

медіазасобів брати участь у медіакультурному середовищі. Медіаосвіта є ключовим складником інформаційної безпеки країни, одним з важливих чинників формування почуття патріотизму, національної свідомості, історичної пам'яті тощо.

У процесі професійної підготовки необхідно навчити студентів адекватно сприймати й інтерпретувати медіаповідомлення; розвивати в них медіакомпетентність; сформувати вміння найефективніше використовувати засоби масової інформації у процесі пошуку корисної та необхідної інформації; розвивати вербальні навички; розвивати візуальні вміння; формувати вміння слухати; розвивати соціальні навички; вдосконалювати вміння володіти інформаційно-комунікативними технологіями тощо. Необхідно забезпечувати педагогічні умови для ефективного процесу самоосвіти, зокрема: моделювання освітнього середовища, орієнтованого на медіаосвіту; формування медіаграмотності та медіакомпетентності студентів; впровадження інноваційних освітніх технологій, в тому числі ІТ.

В умовах сучасного медійного, інформаційного суспільства організація медіаосвіти студентів має відбуватися з використанням інноваційних освітніх технологій на основі особистісно-орієнтованого підходу в умовах педагогічно комфортного, максимально наближеного до професійного, освітнього середовища, що сприятиме інтелектуальному розвитку та саморозвитку особистості майбутнього медіакомпетентного та медіаграмотного фахівця.

АНОТАЦІЯ

У сучасних умовах жорстокої гібридної війни, частиною якої є інформаційна, актуалізується проблема медіаосвіти всього суспільства, особливо молоді та дітей, що наразі в Україні є одним із невід'ємних сегментів освітнього процесу, зокрема у вищій школі. Вектор медіаосвіти в закладах вищої освіти спрямований на формування у студентів медіакультури, медіакомпетентності, медіаграмотності, а також на підготовку майбутніх фахівців до інформаційно безпечної взаємодії масмедійному просторі, на формування у них: готовності протистояти ворожій пропаганді; навичок використання інформаційних технологій в пошуку новітніх медіа; вміння розуміти контент, адекватно оцінювати й аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, розрізняти корисну й токсичну інформацію тощо; здатності дотримуватися інформаційної гігієни, культури споживання інформації, не вірити фейкам тощо. У час потужних викликів надважливим є завдання впроваджувати системний підхід до медіаграмотності студентів у процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Література

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19we spend on social media](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19we%20spend%20on%20social%20media).
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. Київ : *Освіта*, 2001. № 38. С. 2–4.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). Київ : Райдуга, 1994. 61 с.
4. Маршалл Мак-Люен. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги / пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. Київ : Ніка-Центр, 2015. 88 с.
5. Eisner W. (1985). *Comics and Sequential Art* / Will Eisner. Tamarac (FL): Poorhouse Press. 164 p.
6. Литвин А. В. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. № 4. С. 9–21.
7. Онкович Г. В. Медіаосвіта (загальний курс) : програма навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів. URL: edu.of.ru/attach/17/82979.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
9. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
10. Петрик Л. Можливості застосування медіазасобів на уроках іноземних мов. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (Ч. 2). С. 8–54.
11. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm.
12. Курлішук І. І. Медіаосвіта студентства у сучасних соціально-педагогічних тенденціях і проблемах. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 3 (262). С. 113–120.
13. Tytti Isohookana-Asunmaa, Media education Report. URL: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link>.
14. Онкович Г. В. Медіапедагогіка. Медіаосвіта. Медіадидактика. *Вища освіта України*. 2007. № 2. С. 63–69.
15. Медіаосвіта (медіаграмотність) : навчальна програма (для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників) / К. М. Левківський, В. Ф. Іванов, В. І. Даниленко, В. П. Мележик, О. В. Волошенюк, В. О. Мороз. Київ, 2011. 102 с.
16. Онкович Г. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України* : теоретичний та науково-методичний часопис. 2014. № 2 (53). Київ : Вид-во «Педагогічна преса». С. 80–87.

17. Sless, D. (1981). *Learning and Visual Communication*. New York–Toronto : Croom Helm London John Wiley & Sons. 208 p.

18. Кремень В. Г. Освіта і наука визначають авторитет держави. *Історія в школах України*. 2002. № 6. С. 2–4.

19. Кудін В. О. Засоби масової інформації та професійна освіта: філософсько-педагогічний аспект дослідження. Харків : НТУ «ХШ», 2002. 207 с.

Information about the authors:

Diachenko Mariia Dmytrivna,

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor at the Department of Education and Management of the

Educational Institution

Classical Private University

70-b, Zhukovsky Street, Zaporizhzhia, 69002, Ukraine

Diachenko Iryna Mikolaiivna,

Candidate of Sciences in Social Communications,

Associate Professor at the Department of Journalism and Ukrainian

Philology

Classical Private University

70-b, Zhukovsky Street, Zaporizhzhia, 69002, Ukraine